

4. Кононкова Н. П. Государственный сектор российской экономики: возможности предпринимательства / Н. П. Кононкова // Экономические науки. – 2010. – № 6. – С. 13-16.
5. Савченко В., Шулуc А. Феномен государственного предпринимательства / В. Савченко, А. Шулуc // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 67-74.
6. Савченко В. Е. Государственное предпринимательство в рыночной экономике / В. Е. Савченко. – М. : “НПО “Экономика”, 2000. – 295 с.

Самийленко А. П. Государственное предпринимательство в условиях трансформации экономической системы.

Обосновывается ключевая роль государственного предпринимательства при определении направлений социально-экономического развития страны в условиях рыночной трансформации. При этом подчеркивается, что непосредственной причиной участия государства в предпринимательской деятельности является объективный процесс возрастания обобществления производства.

Ключевые слова: предпринимательский сектор, предпринимательский потенциал, государственное предпринимательство, частное предпринимательство, обобществление производства, механизм координации.

Samiylenko A. N. State enterprise in conditions of transformation of economic system.

The key role of state enterprise is grounded at determination of directions of socio-economic development of country in the conditions of market transformation. It is thus underlined that direct reason of participation of the state in entrepreneurial activity is an objective process of growth of socialization of production.

Keywords: enterprise sector, enterprise potential, state enterprise, private enterprise, socialization of production, mechanism of coordination.

Сандугей В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МОДИФІКАЦІЯ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано вплив глобалізації на структуру та розвиток вітчизняного ринку праці. Визначено основні тенденції подальшого розвитку ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, глобалізація, трудова міграція, іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації, інтеграція у європейський освітній простір.

Постановка проблеми. Розвиток усіх сфер економіки будь-якої країни на сучасному етапі супроводжується впливом глобалізаційних факторів. Значним є вплив глобалізації на сферу соціально-трудоких відносин в Україні, що призводить до змін у структурі ринку праці та визначає вектор його подальшого розвитку.

Окремим питанням, що стосуються особливостей функціонування та розвитку ринку праці у відкритій економіці, присвячені наукові праці цілої плеяди вітчизняних вчених: В. Брича, О. Малиновської, Е. Лібанової, Д. Лук'яненка, А. Колота, І. Петрової, Т. Петрової, О. Позняка та ін., проте праці зазначених вчених не є комплексними дослідженнями деформації ринку праці під впливом глобалізаційних факторів.

Метою статті є комплексне дослідження впливу глобалізації на український ринок праці.

Виклад основного матеріалу. Вплив глобалізації на структуру вітчизняного ринку праці є неоднозначним, що пов'язано із внутрішніми чинниками розвитку економіки України. На нашу думку, позитивний вплив глобалізації на український ринок праці можливий лише за наступних умов: прискорення реструктуризації та модернізації національного виробництва, що приведе до оптимізації структури зайнятості; посилення мобільності робочої сили; формування ринкової моделі поведінки працівника, шляхом посилення творчого характеру праці внаслідок набуття досвіду трудової діяльності за кордоном, що сприятиме підвищенню загального професійно-кваліфікаційного рівня зайнятого населення; підвищення стандартів з оплати праці; розширення експортного потенціалу за рахунок відкритого доступу на світові ринки, що забезпечуватиме створення нових робочих місць; подолання дискримінаційного ставлення до України у світовій антидемпінговій політиці, що сприятиме забезпеченню продуктивної зайнятості в експортноорієнтованих галузях економіки; посилення конкурентоспроможності освітніх послуг, що забезпечуватиме підвищення освітнього рівня національного працівника; залучення низькокваліфікованої робочої сили на малопривабливі, за умовами оплати та найму, робочі місця.

Одним із проявів впливу глобалізації на структуру вітчизняного ринку праці є *зовнішня трудова міграція населення*. Як явище неоднозначне, трудова міграція, здійснює як позитивний так і негативний вплив на ринок праці. До позитивних наслідків впливу відносять наступні:

1) зниження тиску на національний ринок праці. За даними обстежень внаслідок міграції робочої сили за кордон тиск на ринок праці зменшується у 2 рази, це призводить до зниження безробіття та зменшення кількості претендентів на робоче місце. Згідно результатів опитувань, 25% респондентів вважають скорочення рівня безробіття головним позитивним наслідком міграції [3; с. 115];

2) отримання додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів, які в майбутньому можуть бути інвестовані у створення нових робочих місць. За висновками вчених, раціональне зростання експорту робочої сили дозволить отримати в п'ять-шість разів вищу економічну ефективність, ніж від інших видів експорту. Накопичивши певні кошти після повернення на Україну, частина мігрантів вкладала їх у мале підприємництво; за даними всеукраїнського соціологічного обстеження, яке проводилось у 2002 році, власний бізнес мали 19% сімей мігрантів [3; с. 112]. Крім того, структура використаних коштів зароблених за кордоном, свідчить, що вони в основному витрачаються на повсякденне споживання, що означає зростання платоспроможного попиту і, таким чином, стимулює виробництво, збільшуючи кількість робочих місць. З усієї кількості опитаних респондентів, 51,3% відповіли, що вони витратять зароблені за кордоном кошти “на життя”, “на придбання житла” – 20%, “на придбання автомобіля” – 5,7%. [6; с. 144];

3) надання працездатному населенню можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, оволодіти новими технологіями, які у разі повернення мігранта на батьківщину, будуть застосовані у вітчизняному виробництві. Проте, дуже мала частка (близько 6%) від загальної кількості мігрантів займають робочі місця, які сприяють підвищенню їхньої кваліфікації;

4) спонукання продуктивнішої діяльності українських працівників шляхом створення конкуренції із закордонними фахівцями;

5) покриття дефіциту фахівців рідкісних професій і кваліфікацій за рахунок іноземної робочої сили (наприклад, попитом користуються фахівці у сфері будівництва за іноземними технологіями, шеф-кухарі національних ресторанів, тренери різних видів бойових мистецтв тощо);

6) можливість забезпечити малопривабливі робочі місця іммігрантами. У зв'язку з тим, що на вітчизняному ринку праці існує проблема нестачі робочих рук, ця проблема може бути вирішена за рахунок некваліфікованої іноземної робочої сили. Наприклад, в Україні можна було б використовувати іноземну робочу силу для відродження агропромислового комплексу, завершення довгобудів тощо. За даними Державного комітету статистики, у 2009 році потреба роботодавців у працівниках робітничих професій становила 27,7 тис. осіб і 10 тис. робочих місць, які не потребують професійної підготовки [8];

7) інтеграція національного ринку праці України до світового. Завдяки міграції, Україна активно включена у світовий ринок праці. За різними оцінками кількість українців, які працюють на ринках праці інших країн становить від 1,5 до 4,5 млн чол. В той же час Україна є країною припливу мігрантів. У доповіді Світового банку, яка активно обговорювалася в українській пресі, із посиланням на дані ООН зазначалося, що в Україні нараховується 6,9 млн мігрантів. Таким чином, за цим показником Україна поступається лише США, Німеччині та Росії і знаходиться на четвертому місці за кількістю мігрантів [4; с. 13].

Негативний вплив трудової міграції на ринок праці проявляється у:

1) “вимиванні” з національного ринку праці не тільки перспективних науковців, а й працівників з високою і середньою “освітньою місткістю”. За різними оцінками, за час незалежності Україна втратила від 15 до 20% інтелектуального потенціалу в результаті еміграції найбільш підготовленої робочої сили. За розрахунками науково-дослідних організацій ООН, із виїздом одного спеціаліста країна втрачає в середньому близько 300 тис. доларів [1; с. 71]. За підрахунками Національної Академії Наук України, наша країна щорічно втрачає близько 10 млрд. дол. унаслідок еміграції за кордон висококваліфікованих працівників (фізиків, хіміків, програмістів, фінансистів), частина з яких мають ступінь кандидата чи доктора наук [2; с. 38]. За даними Державного комітету статистики за період з 1995 р. по 2007 р. за кордон виїхало 129 докторів наук та 547 кандидатів наук. Ці вчені становлять “золотий фонд” України, а їх відтік негативно позначається на якісних характеристиках сукупного людського капіталу й підриває інтелектуальний потенціал нації. Крім того, більшість мігрантів – високоосвічені: мігрантів з вищою освітою - більше 35% від загальної кількості, близько 35% – особи, які мають професійно-технічну освіту;

2) міграція призводить до втрати кваліфікації, оскільки особи з високим рівнем професійної підготовки здебільшого виконують за кордоном малокваліфіковану роботу. Згідно результатів дослідження “Зовнішня трудова міграція населення України”, яке було проведене Держкомстатом та Українським центром соціальних реформ Open Ukraine (за підтримки представництва Міжнародної організації міграції (МОМ) в Україні та представництва Міжнародного банку реконструкції і розвитку). серед заробітчани, які повернулися в Україну, тих, хто виконував некваліфіковану роботу, виявилось аж 40%. Серед мігрантів із вищою освітою 31,6% були за кордоном некваліфікованими працівниками (а серед тих, хто повернувся з країн ЄС – 40,5%), робочі місця професіоналів, фахівців і технічних службовців займали лише 7,8%

трудовах мігрантів, 58,5% працівників сфери торгівлі і послуг та 62,2% працівників найпростіших професій займалися аналогічною діяльністю і за кордоном;

3) вплив молоді за кордон призводить до демографічних проблем, що проявлятиметься в майбутньому у дефіциті робочої сили на національному ринку праці, що особливо негативно в умовах складної демографічної ситуації;

4) внаслідок міграційних потоків трудових ресурсів посилюється напруженість конкуренції на внутрішньому ринку праці. Посилення конкуренції на ринку праці, призводить до зниження ставок заробітної плати, від чого страждають наймані працівники;

5) нелегальність імміграції робить її неконтрольованою. Так, згідно даних ООН на території України проживає 1,6 млн нелегальних мігрантів [4; с. 13];

6) приплив робочої сили низької кваліфікації на територію України погіршує професійно-кваліфікаційну структуру зайнятості.

Населення країни по-різному оцінює вплив міграції на ринок праці. Результати опитування відображені у табл. 1

Таблиця 1

Оцінка респондентами впливу трудової міграції на життя населеного пункту та національний ринок праці країни, %

У чому виявився вплив трудової міграції	Для населеного пункту (регіону)	Для країни
Зменшилось безробіття	23,0	24,2
Покращилося матеріальне становище	64,1	61,8
З'явилося більше приватних автомобілів	22,7	18,0
Активізувалося житлове будівництво	17,8	18,5
Створилися приватні фірми	16,3	15,4
Постачання товарів і послуг значно покращилося	9,0	8,6
Розпадаються трудові колективи, нестача працівників	4,4	8,6
Страждають сім'ї, знижується народжуваність	20,9	28,6
Молодь орієнтується на виїзд за кордон, не бачить перспективи на батьківщині	39,7	45,3
Немає збуту вітчизняних товарів, від конкуренції дешевого імпорту страждає вітчизняне сільське господарство	8,8	12,5
Інше	0,9	0,4

Ще одним важливим глобалізаційним чинником впливу на структуру ринку праці через збільшення попиту на робочу силу є *обсяги залучених прямих іноземних інвестицій* у вітчизняну економіку. Серед переваг для розміщення прямих іноземних інвестицій є наявність в Україні важливих факторів виробництва: 1) природних ресурсів (сировинних – вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мармур, мінеральні солі, гіпс, алебастр; відповідну добувну та транспортну інфраструктуру); 2) фізичний капітал – конкурентними перевагами економіки є наявність масштабних основних виробничих фондів, які забезпечують можливість принаймі первинної обробки сировини та матеріалів. Україна має також багатогалузеву обробну промисловість із значними основними фондами; 3) людський капітал – Україна входить до групи провідних країн світу щодо чисельності освічених людей. Дослідження конкурентоспроможності України, здійснене компанією J. E. Austin

Associates (JAA), показало, що Україна належить до 3% найбільш освічених націй у світі (серед 133 країн). За показником кількості вчених та інженерів на душу населення Україна належить до перших 25% провідних країн. Відносно високі показники якості робочої сили підтверджуються тим, що рейтинг України в індексі людського розвитку ООН значно вищий за середній. У звіті Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність Україна має 19-ту позицію серед 60 країн за рівнем математичної та наукової освіти. 4) Інфраструктура – наявність достатньо розвинутої регіональної транспортної інфраструктури – трубопроводів, транзитних терміналів, залізниць і автомобільних доріг, мереж електропередач, морських портів 5) відносно дешева кваліфікована робоча сила. Хоча в Україні питома вага офіційної заробітної плати в структурі доходів населення збільшується, розрив у вартості робочої сили з промислово розвинутими країнами ще досить значний.

Серед компаній, які вклали прямі закордонні інвестиції в українську економіку, провідне положення займають американські корпорації. За останні 10 років їх прямі капіталовкладення досягли 898 млн дол. (16,8% від загального обсягу інвестицій, залучених до України). Інвестори з Кіпру вклали в економіку України 603 млн дол. (11,3%), Великої Британії – 511 млн дол. (9,6%), Нідерландів – 399 млн дол. (7,5%), Британських Віргінських островів – 337 млн (6,3%), Російської Федерації – 323 млн (6,0%), Німеччини – 312 млн (5,8%), Швейцарії – 312 млн (5,1%), Австрії – 273 млн (3,9%), Республіки Корея – 171 млн (3,2%).

Позитивна динаміка надходжень іноземних інвестицій є стабільною (рис. 1).

Визначальна причина вкладення інвестиції в Україну – пошук нових ринків збуту. Більшість іноземних інвесторів приваблює передусім великий внутрішній ринок України (близько 45 млн споживачів). Наявність дешевої робочої сили є істотним фактором лише для інвесторів-підприємців.

Незважаючи на, загалом, позитивну тенденцію припливу іноземного капіталу, обсяг якого з року в рік зростає (якщо у 2000 р. він склав 1400 млн грн, то у 2009 – 6859 млн грн., тобто зріс майже у 5 разів), питома вага іноземних інвестицій в основний капітал дещо знизилася і складає в загальному їх обсязі від 5,9% у 2000 р., до 3,3% у 2008, у 2009 р. – 4,5% (рис. 2), що свідчить про відсутність в Україні привабливих правових та організаційних умов залучення значних обсягів капітальних вкладень для розвитку економіки та структуризації ринку праці.

Наступним глобалізаційним фактором впливу на структуру та розвиток ринку праці є *створення іноземних компаній* на території країни. Сьогодні в Україні створили свої філії та дочірні підприємства кілька десятків великих ТНК, зокрема: Mittal Steel, Coca-Cola Company, British American Tobacco, Henkel Bautechnik, Robert Bosch, Kraft Foods, Procter&Gamble, Philip Morris, Sony, Daewoo, Samsung, LG, Nestlé тощо.

Позитивні наслідки впливу ТНК на ринок праці:

1) за умови, якщо ТНК обирає стратегія поведінки “стратегічний інвестор” – вкладання значних коштів у створення нових виробничих потужностей, створення в країнах філіалів наукових парків, центрів, технополісів, у рамках яких відбувається становлення малих і середніх підприємств, створюються додаткові робочі місця на довгостроковий період; які, з одного боку, забезпечують населення продуктивною зайнятістю та певною мірою вирішують проблему безробіття, а з іншого – виступає дійовим стимулом розвитку конкурентних відносин на ринку праці;

2) вища якість створених робочих місць іноземними компаніями, порівняно з вітчизняними. Якість зайнятості на філіях транснаціональних фірм переважно вища, ніж у національному секторі економіки через впровадження на них нових форм менеджменту та корпоративної культури ТНК;

3) заробітна плата працівників на філіях ТНК, як правило, вища, ніж у місцевих фірм через більш високу інтенсивність праці та прагнення ТНК до залучення більш кваліфікованої робочої сили. Наприклад, у філії компанії Sony, що знаходиться на території України, заробітна плата кваліфікованого працівника коливається від 15 до 25 тис. грн.;

4) підвищення якості робочої сили, передачу управлінських знань та покращення підприємницької культури країн, що приймають іноземні інвестиції ТНК. Вхідження ТНК на ринок праці країни, породжує з їх боку попит на робітників з високим рівнем загальноосвітньої підготовки.

Негативні наслідки впливу ТНК на ринок праці:

– вибір стратегії поведінки “зняття вершків” означає прагнення за рахунок експлуатації національних економічних ресурсів, дешевої робочої сили та шляхом залучення незначного обсягу інвестицій швидко отримати великі прибутки і покинути ринок, що призводить до зростання рівня безробіття на ринку праці;

– купівля іноземним інвестором місцевої фірми може вести до втрати працівниками деяких пільг та соціальних виплат. ТНК досить неохоче погоджуються на

формування профспілок у їхніх філіях. Деякі уряди країн, що розвиваються, з прагненням залучення будь-яких інвестицій, навіть забороняють утворення тренд-юніонів на підприємствах іноземного походження [5; с. 466];

– ТНК як провідники раціоналізації виробництва впроваджують капіталомістку техніку, зменшуючи кількість робочих місць і тим самим знижуючи рівень зайнятості;

– перевід компанією кваліфікованих кадрів на філії в інші країни знижує потенціал її людського капіталу, і означає втрату коштів, витрачених на підготовку фахівців;

– “полювання за головами” – ТНК проводять політику переманювання вітчизняних фахівців найвищої ланки. На протязі останніх років користуються найбільшим попитом менеджери вищої ланки та спеціалісти ІТ;

– “наступ” іноземних підприємств на внутрішній ринок України з метою збуту виробленої ними продукції, що призводитиме до звуження масштабів вітчизняного виробництва, дискримінації національних товаровиробників, занепаду неконкурентоспроможних виробництв, збільшення в перспективі чисельності незайнятого населення.

Значний вплив на структуру ринку праці здійснює участь *України у СОТ*. Вступ України до СОТ суттєво впливає на умови формування структури національного виробництва, зміни в якій зумовлять активізацію руху капітальних і людських ресурсів між видами економічної діяльності, секторами економіки. Як наслідок – змінюється структура системи робочих місць національної економіки, що призводить до розподілу чисельності зайнятих за продуктивністю, дохідністю, умовами праці, професійно-кваліфікаційними вимогами, статусами зайнятості.

Значний вплив на структуру зайнятості має експортно-орієнтована на політика держави. Згідно інформації Кабінету Міністрів України близько 50% промислової продукції України експортується. Так, головними експортуючими галузями є металургійна (більше 33%), хімічна та нафтохімічна (20%), машинобудування (10%), аграрний сектор та харчова промисловість (більше 10%) [7]. Саме у сільському господарстві, на думку вчених, як у найменш адаптованій та найбільш вразливій галузі, вступ до СОТ у перспективі створить низку економічних і соціальних проблем, адже саме сільське господарство забезпечує понад 16% робочих місць в країні. Однозначно оцінити вплив членства в СОТ не можливо через наявність одночасного зростання середньої заробітної плати і збільшення рівня безробіття; скорочення масштабів зайнятості, проте, як правило у галузях з нижчим, у порівнянні з іншими, рівнем оплати праці, високою питомою вагою робочих місць із важкими і шкідливими умовами праці, зі значною часткою некваліфікованої та малопродуктивної праці; не зрозуміло, якою мірою масштаби компенсуючого розширення сфери докладання праці в інших секторах економіки зумовлюються вступом у СОТ, а якою – специфікою організації господарського життя в Україні; наскільки та за якої динаміки якісних показників зайнятості структурні зміни, спричиненні вступом у СОТ, відповідають пріоритетам соціально-економічного розвитку.

Ще одним проявом впливу глобалізації на структуру ринку праці через вплив на формування робочої сили є інтеграція у європейський освітній простір і участь України у міжнародних освітніх програмах. З кожним роком для України відкривається все більше можливостей залучатись до освітніх програм Європейської Спільноти. Метою таких програм є активізація міжнародного співробітництва, обмін досвідом та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських вищих навчальних закладів (ТЕМПУС, Еразмус Мундус, Програма імені Жана Моне).

З метою включення у європейські процеси щодо уніфікації підготовки робочої сили, підвищення мобільності молоді та швидкого реагування на зміну попиту і пропозиції в межах європейського ринку праці, у 1999 році Україна, разом з 29 країнами, підписала Болонську конвенцію, завершення запровадження принципів якої Міністерством освіти і науки України планується до кінця 2010 році. Загалом впровадження принципів Болонської конвенції сприяє підвищенню якості освіти, мотивації студентів до навчання та самоосвіти для підвищення власної конкурентоспроможності через збільшення їх шансів успішного працевлаштування не лише на вітчизняному, а й на європейському ринку праці. Проте, студенти скаржаться на низьку можливість мобільності через вимоги до рівня достатку, які висувають Європейські країни до тих, хто в'їжджає на їх територію, а аналіз результатів навчання за Болонською системою свідчить про те, що його впровадження призводить до зниження рівня якості освіти та її фрагментарного характеру, звуження спеціалізації освіти та зменшення рівня її доступності, що неминує зумовлює зниження конкурентоспроможності випускників та найкраще підходить для підготовки якомога дешевшої робочої сили.

Висновки. Отже, глобалізація неоднозначно впливає на ринок праці: кожен фактор призводить як до позитивних, так і негативних наслідків впливу. Ця неоднозначність вимагає вжиття необхідних заходів щодо підвищення конкурентоспроможності ринку праці, оптимізації міграційних процесів, залучення іноземних інвестицій у вітчизняне виробництво з метою мінімізації негативних впливів глобалізації на сферу соціально-трудова відносин.

Використані джерела:

1. *Гришнова О. А.* Людський капітал України: сучасний стан та динаміка змін // Проблеми формування ринкової економіки : міжвід. наук. збірник. – К. : КНЕУ, 2001. – 80 с.
2. Державне регулювання ринку праці в умовах глобалізації економіки: теорія та практика: монографія / В. Л. Міненко. – Х. : Вид-во ХарРІНАДУ “Magіstr”, 2009. – 204 с.
3. *Малиновська О. А.* Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями : монографія. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.
4. “Нетрадиційні” іммігранти у Києві: сім років потому / за заг. ред. Я. М. Пилинського. – К. : Стило, 2009. – 280 с.
5. *Рогач О.* Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональної корпорації : підручник. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.
6. *Уманців Ю. М. Швед Ю. А.* Офшорне підприємництво у сучасній економіці : монографія. – К. : Атака, 2004. – 144 с.
7. www.rada.gov.ua – офіційний сайт Верховної Ради України.
8. www.ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Державного комітету статистики.

Сандугей В. В. Модифікація структури ринку праці під впливом глобалізації

В статті проаналізовано вплив глобалізації на структуру і розвиток внутрішнього ринку праці. Определено основные тенденции последующего развития рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, глобализация, трудовая миграция, иностранные инвестиции, транснациональные корпорации, интеграция у европейское образовательное пространство.

Sandughey V. V. Modification of structure of labour-market under influence of globalization

In the article influence of globalization is analysed on a structure and domestic market of labour development. Certainly basic subsequent progress of labour-market trends.

Keywords: labour-market, globalization, labour migration, foreign investments, multinational corporations, integration at European educational space.